

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, члена
кореспондента НАПН України Лук'янової Лариси Борисівни
на дисертаційне дослідження Карпенко Орести Євгенівни
«Розвиток опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці
Польщі (XX – початок XXI ст.)», представленого на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Актуальність теми виконаної роботи

Тема дослідження, здійсненого Карпенко Орестом Євгенівною, поза усяким сумнівом, є надзвичайно актуальною й знаходиться на перетині важливих напрямів педагогічної науки й соціальної практики.

Пояснимо свою позицію.

Головним показником соціального благополуччя будь-якої держави є її ставлення до найменш захищених верств населення, у першу чергу – до людей похилого віку, інвалідів і сиріт. На жаль, в Україні за роки її незалежності чисельність дитячого населення скоротилася майже вдвічі. Й загалом дитяча статистика сьогодні є невітійною. Як свідчать дані, впродовж 2000-2018 років кількість дітей, які виховуються в інтернатних установах, залишається незмінною – понад 100 тисяч осіб, але тільки 8% з них сироти, а решта 92% мають батьків. Кожні три дні 250 дітей потрапляють в інтернатні заклади переважно через бідність і нездатність сімей дати необхідне дитині.

Слід додати, що нині в Україні гострою проблемою стало питання соціального сирітства. Зростає кількість бездоглядних дітей. Щороку понад 12 тисяч дітей знаходять покинутими, загубленими, забутими і майже половина з них – це малята віком до 7 років. Як результат – у будинках дитини, дитячих будинках і школах-інтернатах кількість дітей, позбавлених родинного середовища та опіки, зростає. Кожна з цих категорій дітей потребує особливої уваги і диференційованого підходу щодо форм захисту, що також свідчить на актуальність рецензованого дослідження.

У контексті досліджуваної проблеми гострим залишається питання щодо недостатнього інформування суспільства, батьків, вихователів, працівників соціальних служб, самих дітей про вже прийняті і діючі нормативні акти в сфері захисту прав дітей, зокрема, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Вражаючим є те, що чинне законодавство України не містить *легального визначення* поняття «опіка» та «піклування», а питання щодо їх правової сутності відносять до дискусійних, тоді як встановлення опіки (піклування) над дітьми-

сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, органом опіки та піклування в літературі називаються *адміністративною послугою*.

Актуальність рецензованої праці посилюється й тим, що у дисертації наскрізно проглядається позиція дисертантки про те, що необхідно вести боротьбу не з наслідками, а з першопричиною таких явищ як є безпритульність і соціальне сирітство. Для цього потрібно переглянути всю соціальну політику держави щодо розвитку та становлення інституту сім'ї. Нам імponує думка дослідниці про те, що жодна сирітська установа не може замінити дитині батьків. Недаремно таким шляхом вже давно йдуть багато країн світу. Наприклад, можна критично ставитися до освітньої системи США, але в Америці вже давно не має дитячих будинків.

Дисертантка підкреслює міждисциплінарність досліджуваної проблеми. І звертається до її різних аспектів і проявів, вдало поєднуючи тезу про аксіологічний вимір та законодавчий ракурс досліджуваної проблеми.

Зважаючи на вищевикладене наголосимо, дисертаційне дослідження О. Є. Карпенко ««Розвиток опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.)», є актуальним і своєчасним.

Відзначимо, дисертаційне дослідження виконано у межах комплексної наукової проблеми «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0113U001233) та детермінована виконанням угод про міжнародну співпрацю із закладами вищої освіти Польщі (Академія спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської (Варшава), Жешувський Університет, Педагогічний Університет ім. Комісії Національної Освіти (Краків), Природничо-гуманітарний Університет (Седльці), Університет Марії Кюрі-Скловської, Католицький Університет Яна Павла II (Люблін)). Це підтверджує теоретичну та практичну значущість роботи.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою виокремлено основні групи детермінант розвитку опіки над дітьми у Польщі досліджуваного періоду; розроблено періодизацію розвитку опіки над дітьми в педагогічній теорії та практиці Польщі у визначених хронологічних межах на основі відібраних й обґрунтованих критеріїв; проаналізовано механізм інституційного утвердження опікунської педагогіки у Польщі;

- визначено прогресивні ідеї польського досвіду опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці й запропоновано можливості їх використання в українському соціумі;

- створено й впроваджено у навчально-виховний процес авторський навчально-методичний комплекс «Теоретичні та методичні засади опіки над дітьми у

Польщі», який містить програму курсу для студентів педагогічних спеціальностей «Опіка над дітьми у Польщі», навчальний посібник «Опіка над дітьми у Польщі», науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Опіка над дітьми у Польщі у порівняльно- історичній ретроспективі (1900 – 2016)».

Нові факти, одержані здобувачем

Дисертаційна праця О.Є. Карпенко є комплексним дослідженням, у якому на міждисциплінарному рівні обґрунтовано теоретико-методологічні засади проблеми опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі ХХ – початку ХХІ ст.; вперше на основі наукових підходів здійснено цілісний ретроспективний аналіз й узагальнення змісту і форм опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі як складного діалектичного процесу, в якому відображено особливості розвитку теорії опіки та опікунської практики в усіх взаємозв'язках і взаємозалежностях, схарактеризовано її методологічний, теоретичний, технологічний концепти.

Окрім того у дослідженні О.Є. Карпенко удосконалено й розширено наукові уявлення щодо поняттєво-термінологічного апарату з проблеми опіки над дітьми у Польщі, про опікунську педагогіку як нову освітню спеціалізацію, наукову і навчальну дисципліну; подальшого розвитку набули розроблення методологічних засад вивчення теорії та практики опіки над дітьми, систематизація історіографії досліджуваної проблеми, трактування змісту основних понять дослідження. Слід зазначити, що до наукового обігу введено значний масив джерел з проблеми опіки над дітьми у Польщі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій О.Є. Карпенко є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів.

Ґрунтовне вивчення джерельної бази (1046 найменувань, з них 740 – іноземними мовами), здійснене здобувачкою, уможливили виокремлення обґрунтованих суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано дослідження. Аналіз зазначених джерел дав змогу дисертантці досить об'ємно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема дослідити інституційне утвердження опікунської педагогіки (педагогіки опікунства) у Польщі, висвітлити особливості становлення і трансформації сімейних та інституційних форм опіки над дітьми, актуалізувати аксіологічний вимір педагогічної теорії та практики опіки над дітьми у Польщі. Здійснений авторкою системний аналіз наукових джерел за темою дисертації дав змогу обґрунтувати методологічні засади дослідження;

уточнити базові поняття, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість, розкрити генезу понять «опіка над дітьми», «потреби дитини», «теорія міжлюдської опіки».

Викладений у вступі науковий апарат дає можливість цілісно уявити авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми, його алгоритм, інструментарій, способи інтерпретації отриманих результатів.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження, серед теоретичних найбільш продуктивними стали: аналіз (ретроспективний, порівняльний) філософської, психолого-педагогічної, методичної, нормативної літератури з теми дослідження, узагальнення, систематизація, порівняння та зіставлення різних наукових поглядів на досліджувану проблему; серед емпіричних – анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ю, спостереження за роботою вихователів, поведінкою дітей

Вибір методів дослідження обумовлено визначеною метою й адекватний завданням, які розв'язує О.Є. Карпенко.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджуються результатами, здобутих дисертанткою на різних етапах дослідження, і загалом не викликають сумніву.

Дисертацію О. Є. Карпенко написано на належному науковому рівні. Здобувачка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній рисунки і табличні матеріали.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить ёмко висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки.

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у 59 науково-практичних конференціях, симпозіумах, читаннях різного рівня і представництва.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Значення одержаних результатів для педагогічної науки визначається, передусім тим, що наукові здобутки О. Є. Карпенко, зокрема наукові і практичні положення та висновки щодо концептуальних засад розвитку опіки над дітьми у педагогічній теорії і практиці Польщі складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень з проблеми опікунсько-виховної роботи з дітьми. Окрім того матеріали дослідження можуть знайти подальше застосування при проведенні педагогічної практики, у виховному процесі дитячих будинків, у закладах вищої освіти під час укладання конспектів лекцій, творення навчальних і науково-методичних посібників, довідників з історії опікунської педагогіки та теорії виховання.

Слід зазначити, що результати дослідження О.Є. Карпенко знайшли широке впровадження у навчально-виховному процесі вищих закладів освіти України, зокрема ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського (довідка № 2614/24-03 від 14.11.2017), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка № 01-15/06-01-1588 від 31.10.2017), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-17-881 від 15.11.2017), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15-2840 від 27.10.2017), Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка № 5467/01-55/29 від 23.10.2017), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1266-33/03 від 06.11.2017), Мукачівського державного університету (довідка № 2183 від 23.10.2017), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 3500 від 09.11.2017), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2629/01 від 30.10.2017), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 596 від 10.11.2017).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні положення, експериментальні дані, висновки можуть застосовуватися у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів освіти, у закладах післядипломної педагогічної освіти. Окрім того отримані у процесі дослідження дані, фактологічні матеріали, узагальнені й систематизовані положення і висновки можуть бути використані при підготовці праць теоретико-методологічного характеру, розробці методичних рекомендацій, у процесі розроблення нормативних документів, створенні науково-методичного супроводу, написання навчальних і навчально-методичних посібників, довідників з історії опікунської педагогіки та теорії виховання.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечуються структурою роботи, яка відображає концептосферу поглядів дослідниці.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

Складний, інтегративний характер предмету дослідження обумовили особливості розроблення його теоретико-методологічних засад, які у дисертації О. Є. Карпенко визначено на рівні філософської методології, рівні загальнонаукової методології та на конкретнонауковому рівні й представлено у вступі та першому розділі

«Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми розвитку опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі».

У розділі з'ясовано стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці, обґрунтовано методологічні засади дослідження проблеми опіки над дітьми як історико-педагогічного явища; уточнено базові поняття, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість, висвітлено історіографію та представлено узагальнювальний аналіз джерельної бази.

Ореста Євгенівна демонструє належну структурованість наукового мислення. Відповідно до логіки аналітико-пошукової роботи, уточнює сутність базових понять дослідження і робить висновок, що ці поняття є взаємопов'язаними, але різними за змістом, оскільки піклування має за мету поступову соціалізацію, а опіка більшою мірою виконує охоронні функції. Такий крок вважаємо доцільним, оскільки визначення понять «опіка» та «піклування» є необхідним для усунення неоднозначного їх використання у правовій доктрині та практиці.

Розкриття сутності поняття «опіка над дітьми», як базової категорії здійснювалося на основі аналізу філософських, психолого-педагогічних та нормативних джерел. До цього аналізу дослідниця підійшла дуже ретельно, виокремивши три групи джерел, при цьому у межах кожної групи було використано структурно-хронологічний підхід з метою урахування особливостей розвитку історіографії педагогічної науки.

Зіставлення підходів до інтерпретації концепту «опіка над дітьми» було визначальним для дослідниці, оскільки забезпечило поглиблення й конкретизацію його змісту та сприяло уникненню логічної плутанини, неточностей в інтерпретації усього категоріального апарату дослідження.

Слід підкреслити, що належна увага в дисертації приділена філогенезу проблеми опіки над дітьми у вітчизняній і зарубіжній педагогічній думці. Отже робота містить докладний екскурс у теорію проблеми, що цілком відповідає завданням дослідження такого рівня.

Позитивне враження справляє другий розділ «Періодизація розвитку опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.)», в якому розкрито феномен «опіка над дітьми»; обґрунтовано етапи опікунсько-виховної діяльності; становлення і розвиток опікунської педагогіки.

Нам імponує авторське тривимірне представлення детермінант розвитку опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі XX – початку XXI ст.: культурно-освітні, соціально-економічні, суспільно-політичні, які стали підґрунтям для виокремлення шести етапів розвитку опіки над дітьми у Польщі досліджуваного періоду.

В основу авторської періодизації взято п'ять основних критеріїв, що уможливило відтворення характерних особливостей й відображення специфіки і внутрішню організацію педагогічної теорії й опікунської практики Польщі.

Окрему увагу дослідниця приділяє постаті Хелени Радлінської, її ролі у становленні і розвитку соціальної педагогіки як теорії і практики освітньої роботи, що є абсолютно виправданим.

У третьому розділі «Розвиток опіки над дітьми у педагогічній теорії Польщі означеного періоду» дисертантка висвітлює особливості становлення опікунської педагогіки у Польщі, розкриває доробок польських науковців у галузі теорії та методології опікунської педагогіки.

Становлення і розвиток опікунської педагогіки в Польщі дослідниця за сутністю і змістом представляє на трьох рівнях: навчальної дисципліни; освітньої спеціальності; галузі педагогічної науки. Ми поділяємо точку зору дисертантки щодо доцільності поглибленого розгляду питання підготовки фахівців для різних опікунсько-виховних інституцій, що працюють з різними категоріями осіб.

Дослідниця не безпідставно акцентує увагу на еволюції поняття «опіка над дитиною», трактуючи його у вузькому і широкому значенні. Окрему увагу дослідниця приділяє аналізу категорії «соціальне сирітство» й наголошує, що зазвичай воно трактується по-різному, є неоднозначним терміном, що не має точного і вичерпного визначення. Але найбільшу цінність, на нашу думку, становить виявлення і аналіз причин цього явища. Нам імпонує твердження дисертантки про те, що сьогодні опікунська педагогіка у Польщі – це наука про міжлюдську опіку, зокрема над дітьми, виховання у процесі опіки і через неї, опікунські аспекти шкільної освіти.

Не викликає заперечень обґрунтована авторкою професіограма опікуна-вихователя, найсуттєвішими рисами якої дисертантка називає професіоналізацію, педагогічну майстерність, особисті риси, отримані знання, набуті уміння і навички, досягнення добрих результатів.

У четвертому розділі дослідниця розкриває перебіг трансформації форм опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.). Доцільним кроком дисертантки вважаємо висвітлення інституційних (три рівні) та позашкільних форм опіки і допомоги дітям. Кожна з них, як доводить авторка, по-різному задовольняли опікунські потреби дитини, що у свою чергу, змушувало модернізувати соціально-педагогічні умови опіки і виховання.

Проаналізована опікунсько-виховна діяльність різних типів 9 опікунсько-виховних установ Польщі дали О.Є. Карпенко підстави стверджувати, що вона здійснюється на належному рівні й має позитивний вплив на всебічний розвиток дитини.

У п'ятому розділі «Актуалізація педагогічних ідей опіки над дітьми у Польщі для українського соціуму» дисертанткою здійснено два дослідницькі кроки, які заслуговують на увагу. По-перше, виокремлено й обґрунтовано опікунсько-виховні ідеї педагогічної теорії та практики Польщі, які доцільно творчо використовувати в сучасному українському соціумі. Серед них найбільш вагомими, на думку дослідниці, є поширення польської моделі прийомних сімей; захист прав дитини і врахування провідних засад побудови системи опіки над дитиною; підтримка дітей-сиріт до початку самостійного життя, їхньої активності у знаходженні свого місця у сучасному суспільстві; наповнення новим змістом опіки над дітьми у сімейних будинках дитини й удосконалення змісту підготовки майбутніх педагогів до опікунсько-виховної роботи з дітьми; підготовка до самостійного життя, здобуття професії. По-друге, проведено діагностичне дослідження серед студентів педагогічних спеціальностей Польщі і України.

Особливо цінним, на наш погляд, є практичне значення результатів дослідження, яке полягає у створенні і впровадженні авторського навчально-методичного комплексу «Теоретичні та методичні засади опіки над дітьми у Польщі», складовими якого є програма курсу для студентів педагогічних спеціальностей «Опіка над дітьми у Польщі», навчальний посібник «Опіка над дітьми у Польщі», науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Опіка над дітьми у Польщі у порівняльно- історичній ретроспективі (1900 – 2016)». Окрім того матеріали дослідження можуть знайти подальше застосування під час вивчення актуальних питань опіки і виховання дітей, при проведенні педагогічної практики, написанні навчальних і навчально-методичних посібників, довідників з історії опікунської педагогіки та теорії виховання та ін.

У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють таблиці.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, слід назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Має місце певна некоректність у формульовані завдань дослідження. Зокрема, завдання №1 передбачає схарактеризувати дві не зовсім співвимірні складові, якими є *базові поняття* дослідження та *концептуальні засади* опіки над дітьми у вітчизняній та зарубіжній педагогіці та завдання №3, яке містить *три* складові, кожна з яких могла би бути потрактована як окреме завдання.

2. Дисертантка стверджує, що громадсько-педагогічні ініціативи у царині опіки над дітьми-сиротами на початку XIX ст. привели до утворення благодійних товариств, які у складних соціально-економічних умовах створювали опікунські установи, дбали про задоволення потреб дітей. У дисертації (с. 72) вказано, що діяльність благодійних товариств, а саме Віленського (1807 – 1830), Варшавського (1814 – 1914), Люблінського (1815 – 1952), Каліського (1825 – 1851, 1880 – 1914), Радомського (1874 – 1914, 1923 – 1930) проходила з різною інтенсивністю. На нашу думку, доцільно було б більш чіткіше окреслити опікунсько-виховну діяльність Люблінського і Радомського благодійних товариств, оскільки вони діяли у досліджуваний період.
3. Аналіз навчальних планів першого та другого рівнів вищої освіти Університету Марії Кюрі-Склодовської (Люблін) та Університету ім. Адама Міцкевича (Познань) (с. 559–568), результати проведеного діагностичного дослідження серед студентів педагогічних спеціальностей у Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. Івана Франка та Університеті Марії Кюрі-Склодовської (с. 374–380) дали змогу здобувачу визначити прогресивні ідеї польського досвіду опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці й запропонувати можливості їх використання в українському соціумі. Більшу увагу було б звернути на зміст підготовки «професійних прийомних батьків» та виокремити компетенцій, якими вони повинні володіти.
4. Позитивним моментом є той факт, що дисертантка під час проходження практики у дитячому будинку № 2 м. Познань провела опитування (с. 305), у якому взяли участь 20 дітей (віком від 13–15 років). Результати цього дослідження свідчать, що більшість дітей намагаються приховати своє перебування у дитячому будинку. Варто було б провести опитування і серед дітей, котрі проживають у СОС-дитячих містечках. Це дало б змогу здійснити порівняльний аналіз стигматизаційного впливу обох інституцій на формування особистості дитини.
5. У підрозділі 4.5 «Опіка над дітьми в інституціях позашкільної освіти» автор зазначає, що наукові дослідження та педагогічна практика Польщі свідчать про складний шлях розвитку різноманітних форм позашкільного виховання. Однією з основних форм опікунсько-виховної роботи є літні табори як масова форма відпочинку дітей і молоді. На нашу думку, доцільно було б чіткіше окреслити опікунсько-виховну діяльність літніх таборів упродовж 1946 – 1989 рр., оскільки цей період характеризується централізацією управління таборами, фінансуванням підприємств, критикою здобутків довоєнної опікунсько-виховної практики,

підпорядкуванням соціалістичній ідеології змісту дозвілєвої діяльності (с. 341).

6. У дисертації проаналізовано позитивний досвід використання методу індивідуального плану роботи з дитиною та сім'єю, який базується на практичному досвіді спеціалістів у будинках для дітей, створених товариством «Наш Дім» та іншими неурядовими організаціями (с. 246). Опікунсько-виховна діяльність товариства «Наш Дім» представлена фрагментарно.
7. Аналіз широкої джерельної бази опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі засвідчує про використання польського досвіду в Україні. Дисертантка зазначає, що благодійною організацією «Сяйво веселки» запропоновано проект «дитячого містечка» у Дніпропетровській області, у структурі якого – чотири будинки, один із них так званий «польський будинок». Не зовсім зрозумілим, чи це єдина благодійна організація в Україні, яка запропонувала використання моделі «польського будинку» на Дніпропетровщині чи є такий досвід в інших областях.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

Повнота викладання результатів в опублікованих працях

Основні положення дисертації О.Є. Карпенко достатньо повно висвітлені у 60 друкованих працях, серед яких: 1 одноосібна монографія й 1 – у співавторстві (за кордоном), 3 розділи у колективних монографіях (за кордоном), 24 статті у провідних наукових фахових виданнях України, з них 19 – у виданнях, включених до наукометричних баз, 10 статей у закордонних виданнях, 2 – у збірниках наукових праць, 16 статей і тез апробаційного характеру, 1 програма навчального курсу, 1 навчальний посібник, 1 бібліографічний покажчик.

Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено в означених друкованих працях.

Структура і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації О.Є. Карпенко

Висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Орести Євгенівни Карпенко «Розвиток опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.)» є завершеним, фундаментальним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. У роботі отримано нові

науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливої проблеми.

Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки й практики, дисертація О.Є. Карпенко «Розвиток опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.)» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо докторських дисертацій та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, а її автор – Карпенко Ореста Євгенівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

Л.Б. Лук'янова